

ПРИЛОЖЕНИЕ 13

СПРАВКА

за оригиналните научни приноси

на гл.ас. д-р Здравка Владимирова Кръстева,

кандидат в конкурс за академичната длъжност “доцент” по професионално направление 3.6. Право (Криминалистика) в Софийския университет “Св. Климент Охридски”, обявен в Държавен вестник, бр. 31 от 12 април 2019 г.

1. Представената монография със заглавие “Свидетелите очевидци в наказателното производство в светлината на съвременните постижения на психологията и криминалистиката”, София, Артипо, 2019, ISBN 978-619-7096-04-0, под научната редакция на проф. д-р Евгения Коцева-Владиминова, представлява първото в българската криминалистична теория всестранно и цялостно изследване на свидетелите очевидци в наказателното производство.

2. Изяснено е криминалистичното понятие за свидетел очевидец като свидетел, който лично и непосредствено е възприел събитието на престъплението и са направени отграничения от наказателнопроцесуалните понятия за свидетел и пострададал, както и отграничение на криминалистичното понятие за събитие на престъплението от наказателноправното за изпълнително деяние.

3. Предложено е усъвършенстване на тактиката на предварителния разпит при разпознаване по реда на чл. 170 НПК въз основа на психичните процеси при описание на външния вид на лица.

4. Обосновано е виждането, че не количеството, а качеството на словесното описание, направено от свидетеля при предварителния разпит, е по-надежден критерий за оценка на достоверността на разпознаването. В тази връзка е предложено преосмисляне на тактиката на разпита преди разпознаване, като предвид връзката между грешките в предхождащото описание на разпознавания обект и последващата точност на идентификацията му, е по-подходящо да се направи компромис с обема на събраната информация, за сметка на описанието на по-малко на брой, но по-точни признаци на разпознавания обект.

5. Във връзка с липсата на законово изискване за обосновано с данни по делото определяне на конкретния обект на разпознаване, което повишава риска от идентификация на лица, несъпричастни с извършването на престъплението, е аргументирано виждането, че при избора на конкретно лице, което да бъде разпознавано, следва да се стъпва на версия, обоснована с данни с процесуален или извънпроцесуален източник. Като средство за постигането на това се предлага разследващият орган да обсъжда версиите за самоличността на извършителя с наблюдаващия прокурор преди предявяването на лицето за разпознаване по реда на чл. 203, ал. 4 НПК.

6. По отношение на съставянето на композиционни портрети на издирвани лица е предложено усъвършенстване на тактиката на разпит преди портретирането и прилагането на съвременни техники за подобряване разпознаваемостта на “фотороботите”.

7. Формулирани са тактически препоръки по отношение на оперативното разпознаване по снимки на криминално проявени лица, които да намалят риска от погрешна идентификация при последващо разпознаване по реда на чл. 169 НПК.

8. Обосновано е виждането, че законовото изискване за извършване на разпознаване по снимки, когато не е възможно да се покаже самото лице, е твърде рестриктивно с оглед обективните затруднения в тактичката организация на разпознаването, до които може да доведе, и предвид емпиричните психологически проучвания, които не откриват различия в ефективността на разпознаването по снимки и от натура. На тази основа и след сравнителноправен преглед на чуждестранно законодателство е предложена промяна в нормативната уредба, която да допуска разпознаване по снимки при необходимост.

9. Възприетият у нас подход за сходство на предявените лица с външния вид на разпознавания е критикуван като едностранчив поради рисковете, които създава за предубено разпознаване, ако не се отчитат характерни признаци, посочени от разпознаващия в предварителния разпит. В тази връзка е аргументирано изискването за сходство в чл. 171, ал.2 НПК да бъде разширено така, че да предвижда разпознаваният да бъде представен заедно с лица, сходни по външен вид с него и с особеностите, по които разпознаващият е съобщил, че може да го разпознае при разпита по чл. 170 НПК.

10. Разгледани са различни усложнения при избора на сходни лица, като наличието на особени белези на разпознаваното лице, разпознаване по съпътстващи признаци като дрехи и аксесоари, определяне на разпознаваното лице въз основа на сходство с

композиционен портрет или други изображения, като записи от охранителни камери, и са направени конкретни тактически преоръки, които да бъдат приложени в тези хипотези.

11. Установена е празнота в процесуалната уредба на разпознаването, която не предвижда изрично сходните лица да са непознати за разпознаващия, като са разгледани случаите, в които може да се стигне до това, и е предложено *de lege ferenda* допълнение в този смисъл на чл. 171, ал. 2 НПК.

12. Въз основа на психологическите изследвания и анализ на казуси от практиката е аргументирано виждането, че съзнателното и несъзнаваното поведение на органа, извършващ разпознаването, може да насочи разпознаващия към разпознавания обект. Предложено е при действащата процесуална уредба извършването на разпознаването да се възлага по реда на чл. 194, ал. 3 НПК на полицейски орган в Министерството на вътрешните работи от прокурора, следователя или от разследващия полицаи. Предвид убедителните научни доказателства за влиянието на този фактор върху достоверността на разпознаването, е формулирано предложение *de lege ferenda* извършването на разпознаването да се възлага задължително на орган, който не участва в същото наказателно производство, като се вземат мерки той да не знае кой е обектът на разпознаване.

13. Анализирани са случаите, в които разпознаването може да е първото действие по разследването, което се провежда с участието на лицето, когато са събрани доказателства или съществуват фактически данни, че е взело участие при извършване на престъплението, но те не са достатъчно, за да се привлече като обвиняем с постановление по правилата на чл. 219, ал. 1 НПК, но

следва да се конституира като обвиняем с протокола от разпознаването на основание чл. 219, ал.2 НПК. В тази връзка е критикувана съдебната практика, която константно разглежда като момент, от който възниква правото на разпознаването лице на достъп до защитник, единствено моментът на привличане на лицето като обвиняем с постановление по реда на чл.219, ал. 1 НПК, без да изследва хипотезите, в които преди разпознаването е имало фактически данни, че разпознаването лице е участвало в извършването на престъплението и съответно разпознаването, в което е участвало, се е явило първо действие по разследването срещу него. Предложени са аргументи за несъответствие на този подход с разпоредбата на чл. 3, ал. 2 от Директива 2013/48/ЕС, съгласно която правото на достъп до адвокат възниква от най-ранния измежду няколко момента, сред които изрично се посочва извършването на разпознаване (чл. 3. ал. 3, б."а", i от Директивата).

14. Обосновано е значението на инструкциите към разпознаващото лице при предявяването за разпознаване, които трябва да не водят до внушение, че извършителят вече е установен и от свидетеля се очаква само да потвърди този факт. На това основание е критикувана формулировката в чл. 171, ал, 7 НПК, дословното прилагане на която може да доведе до подобно внушение.

15. Анализирана е съдебната практика по дела за грабежи, в които разпознаването от очевидец е често срещано, и е установено, че в 70% от случаите съдът е основал оценката си на разпознаването на категоричността на свидетеля. Въз основа на преглед на психологическите изследвания е направен извод, че категоричността е надежден критерий, ако е установена веднага след посочването от

свидетеля по време на самото разпознаване, но не и по време на съдебното следствие. В тази връзка, поради убедителните научни доказателства за внушаващият характер, който може да има инструкцията към разпознаващия и значението на категоричността му при идентификация се предлага *de lege ferenda* чл.171, ал.7 НПК да бъде изменен, така че да включва непредубена покана към разпознаващия да идентифицира обекта на разпознаване и навременно изясняване на степента му на увереност.

16. Аргументирано е предложение *de lege ferenda* за въвеждане на задължителна фотографска фиксация на предявените за разпознаване обекти.

17. Установена е противоречива съдебна практика относно допустимостта на повторното разпознаване и са предложени по-тясно формулирани хипотези, в които да се прибегва до него.

18. Анализирана е съдебната практика, която в голямата си част приема за допустимо извършването на разпознаване само по глас, но в някои случаи тълкува правилото на чл. 171, ал. 2 НПК като изискване едновременно да бъдат демонстрирани външният вид и гласовете на предявените лица. В тази връзка са аргументирани проблемите, които създава такъв подход, както от гледище на тактическата организация, така и предвид психологическите особености на възприемането на гласа и е предложено противоречивото тълкуване на чл. 171, ал. 2 НПК да бъде преодоляно, като процесуалната уредба бъде допълнена с изрична възможност за извършване на разпознаване по глас. Това предложение е обосновано и със сравнителноправен преглед на законодателствата в някои страни.

19. Критикувано е виждането в криминалистичната теория, според което предяването на трупа на близките е процесуално разпознаване, което се извършва без да се спазват някои от процесуалните изисквания при разпознаването –предварителният разпит по чл. 170 НПК и предявяването заедно със сходни обекти (чл. 171, ал. НПК), макар да няма изрично законово основание за това. Противоречието се дължи на смесването на две различни действия – установяване на самоличността на лице и потвърждаването на идентичността на лице чрез разпознаване по чл. 169 НПК. Първото действие не представлява способ за доказване, а съпътстваща процесуална дейност, като за това в труда са предложени аргументи и са отграничени хипотезите, при които разпознаването на труп следва да се извърши по реда на чл. 169 и сл. НПК.

20. Предложено е усършенстване на тактиката за разпит на свидетели очевидци, като е изяснено приложението на тактиката на разпит по когнитивния метод, нейната ефективност и са формулирани препоръки за използването на нови тактически способности на база съвременните постижения на когнитивната психология.

21. Въпросно-отговорната фаза на разпита се предлага да бъде разделена на две части. В първата част въпросите трябва да се отнасят само до обстоятелствата, съдържащи се в свободния разказ. Едва след изчерпването на възможностите за събиране на нова информация следва да се прехвърля към втората част, в която на свидетеля се задават въпроси относно несъобщени от него обстоятелства. Този момент създава повишен риск от грешки при формулирането на въпросите, поради опасността някои от тях да са недопустими, защото подсказват отговор или подвеждат към определен отговор в

нарушение на чл. 138, ал. 5 НПК. и по тази причина е отделен в самостоятелен етап в края на разпита.

22. Относно допустимите въпроси при разпит е предложена нова класификация, която отграничава отворените от конкретизиращите въпроси, като за това разграничение са приведени аргументи от психологическите изследвания. Предложени са конкретни препоръки за формулирането на отворените и конкретизиращите въпроси, така че да се избегне риска от внушения и подвеждане на свидетеля, като са изследвани нюансите във формулировките им.

23. Предложено е усъвършенстване на тактиката за разпит на малолетни и непълнолетни свидетели, включително тактически способности за разпит на малки деца, като обучение на детето в началния етап на разпита, че може и трябва да казва, когато не си спомня, не знае или не разбира въпросите и че трябва да корига разпитващия, когато е подходящо, както и обучение да излага спомените си под формата на свободен разказ при ниво на детайлност, което се очаква от него.

24. Отделен е самостоятелно преходен етап в разпита на деца, който трябва да осигури плавна връзка между началните фази и разпита по същество. Формулирани са редица тактически препоръки, чрез които без внушения и подсказващи въпроси, детето само да посочи събитието, което се разследва.

25. Предложено е ново криминалистично средство за събиране на информация от свидетелите очевидци - т.нар. автоинтервю. То позволява извънпроцесуално, по структуриран начин и стъпвайки на постиженията на съдебната психология, да се събере максимално

подробна информация от всички установени свидетели очевидци във възможно най-ранния момент след престъплението. Разгледана е структурата на автоинтервюто и са приведени аргументи за неговата ефективност в следствени ситуации, при които престъплението е извършено на оживено място и е възприето от голям брой свидетели очевидци и неотложните разпити на всички свидетели са невъзможни поради ограничените човешки ресурси на правоохранителните органи.

26. По отношение на разпознаването се предлага структуриран и систематизиран подход за оценка на резултатите му в пет стъпки: оценка на предварителния разпит по чл. 170 НПК и по-ранните разпити на разпознаващото лице; оценка на действията по предявяване за разпознаване; оценка на факторите, свързани с качествата на разпознаващото лице; оценка на факторите, свързани с качествата на обекта на разпознаване; оценка на условията, при които е бил възприет обектът на разпознаване към момента на извършване на престъплението. Всяка една от тези стъпки е разгледана подробно самостоятелно, като са предложени критерии, обосновани с емпиричните психологически изследвания на достоверността на разпознаванията.

27. Анализирано е влиянието на различните по степен на интензивност емоции и стрес върху паметта на свидетелите и са предложени критерии за оценка на въздействието на този фактор върху достоверността на показанията им.

28. Изяснени са спецификите на паметта на свидетелите за разговори в сравнение с паметта за останалите действия и явления от действителността, като са разгледани възможните познавателни грешки в свидетелските показания за възприета речева информация;

29. Формулирани са препоръки за използването на метод за оценка на истинността на свидетелските показания, създаден от психолози, т.нар. *стандартизиран анализ на съдържанието на показанията*. Съдържащите се в него “критерии за кредибилност” са подробно представени, илюстрирани са с примери от свидетелски показания и е изяснена необходимостта от съпоставяне на резултатите от анализа на съдържанието на показанията с познавателните способности на свидетеля.